

Coğrafi İşaretler

Cem Kösemeci

Gıda Yüksek Mühendisi

TMMOB Gıda Mühendisleri Odası

Bolu İl Temsilcisi/

YÜciTA Bolu Temsilcisi

Anadolu, Rus bilim insanı Vavilov'un dünyada gen kaynakları ve çeşitlilik bakımından sekiz merkezden biri olarak tanımladığı, binlerce yıllık kültürel birikime sahip eşsiz bir coğrafyadır. Bu zenginlik, coğrafi işaretlerimize de yansımıştır. Dünya genelinde tescil edilmiş yaklaşık 10 bin coğrafi işaret bulunmaktadır. Ülkemizin tescillenebilir coğrafi işaret potansiyelinin ise 2500 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Peki, Coğrafi İşaret (Cİ) nedir?

Coğrafi İşaret (Geographical Indication - GI), üretici ve tüketiciyi haksız rekabete karşı koruyan, tüketicileri ürünün kökeni ve kalitesi konusunda bilgilendiren, istihdam ve gelir yaratarak sürdürülebilir kırsal kalkınmayı sağlayan, kırsal nüfusu yerinde tutan, doğal kaynakları, çevreyi ve biyoçeşitliliği koruyan ve turizmi (gastro-turizm, agroturizm vs.) geliştiren resmi kalite işaretleridir.

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'na göre Coğrafi İşaretler, belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibariyle kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretlerdir. Kısaca, bir ürünü gösteren yer adlarıdır. Malatya Kayısısı, Ezine Peyniri, Antep Baklavası, Gemlik Zeytini, Devrek Bastonu, Adana Kebabı, Bolu Kızılıcık Tarhanası, Mardin Badem Şekeri, Türk Kahvesi vb. ürünler birer coğrafi işarettir. Coğrafi işaretler, tarım, gıda, el sanatları, maden ve sanayi ürünleri olabilir. Tescilli coğrafi işaretlerin yaklaşık %80'i tarım ve gıda ürünleridir.

Coğrafi İşaretler, menşe adı (Protected Designation of Origin - PDO) veya mahreç işareti (Prote-

cted Geographical Indication - PGI) olarak tescil edilir. Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, bölge veya istisnai durumlarda ülkeden kaynaklanan, tüm veya esas özelliklerini bu coğrafi alana özgü doğal ve beşerî unsurlardan alan, üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerin tümü bu coğrafi alanın sınırları içinde gerçekleşen ürünleri tanımlayan adlar menşe adı; belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından bu coğrafi alan ile özdeşleşen, üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az biri belirlenmiş coğrafi alanın sınırları içinde yapılan ürünler ise mahreç işareti olarak tanımlanmıştır.

Her coğrafi işaretin belirli bir coğrafi sınırı bulunmaktadır. Bu sınır, yöre (**terroir**) olarak ifade edilir. Dolayısıyla, coğrafi işaretler, tescil belgesinde belirtilen coğrafi sınırlar dışında üretilemezler, üretilse dahi o adla satışa sunulamazlar. Örneğin, tüm üretim aşamaları Finike yöresinde gerçekleştirilen, yöreye özgü iklim, su kaynakları ve toprak yapısının etkisiyle sahip olduğu ayırt edici özellikleri bakımından benzerlerinden farklılaşmış Finike Portakalı bir menşe adı; hammaddesi şehir dışından tedarik edilebilen, ancak beşeri faktörlerin katkısıyla yöreye özgü üretim/işleme yöntemi ve ustalığa sahip Çorum Leblebisi bir mahreç işaretidir.

Şekil 1 Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Amblemleri

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nda coğrafi işaret olmayan, yani, menşe adı veya mahreç işareti kapsamına girmeyen ürünler ise geleneksel ürün adı ile koruma altına alınır. Geleneksel ürün, en az otuz yıl süreyle kullanıldığı kanıtlanan, geleneksel hammadde veya malzemeden üretilen veya geleneksel üretim yöntemine sahip ürünlerdir. Geleneksel ürün adları, Ezo Gelin Çorbası gibi yemeklere özgü bir koruma yöntemidir.

TÜRKPATENT (2021) verilerine göre Şubat ayı itibariyle toplam tescil sayısı 661, tescil bekleyen ürün başvurusu ise 691'dir. Bu tesciller arasında Parmesan Peyniri, Şampanya, İskoç Viskisi, Kore Kırmızı/Beyaz Ginsengi gibi yabancı kurumlar tarafından ülkemizde tescillenmiş veya ülkeler arası karşılıklı tanınma anlaşmalarıyla koruma altına alınmış ürünler de bulunmaktadır. Bu yönlemlerle uluslararası pazarda yer alan yabancı menşeli ürünlerin AB üyesi olmayan ülkemizde haksız rekabete karşı korunması hedeflenmektedir.

Ülkemizde tescil edilen coğrafi işaretlerimiz için Avrupa Birliği'nden de tescil alma yolu açılmaktadır. Hali hazırda, Avrupa Birliği tarafından tescil edilmiş 5 adet coğrafi işaretimiz bulunmaktadır. Bunlar Aydın İnciri, Antep Baklavası, Malatya Kayısı, Aydın Kestanesi ve Milas Zeytinyağı'dır. Askı sürecinde olan ve herhangi bir itiraz olmadığı takdirde Taşköprü Sarımsağı ve Bayramiç Beyazı'nın önümüzdeki günlerde AB tescillerine kavuşması beklenmektedir. Ayrıca, Afyon Sucuğu, Afyon Pastırması, İnegöl Köfte, Kayseri Sucuğu, Kayseri Pastırması, Kayseri Mantısı, Antep Fıstığı, Edremit Körfezi Yeşil Çizik Zeytini, Antep Lahmacunu, Giresun Tombul Fındığı, Antakya Künefesi, Maraş Çöreği, Çağlayanerit Cevizi, Maraş Tarhanası, Gemlik Zeytini ve Milas Yağlı Zeytini'nin tescil başvuruları da Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmiştir.

Coğrafi İşaretler Sistemi: Tescil, Denetim ve Yönetişim

Coğrafi İşaretler sistemi tescil, denetim ve yönetim olmak üzere üç aşamadan oluşur. Sistemin ilk aşaması tescildir ve tescil ile hukuki koruma elde edilir. Coğrafi işaret tescili gıdalarda taklit ve taşışışi önler, üreticileri ve tüketicileri haksız rekabete karşı korur, tüketicilere ürünlerin kalitesi ve kökeni konusunda bilgi verir.

Ülkemizde coğrafi işaret tescili konusunda yetkili kurum Türk Patent ve Marka Kurumu'dur. Ürün ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları,

dernekler, vakıflar, kooperatifler, üretici birlikleri veya meslek kuruluşları tescil başvurusunda bulunabilmektedir. İstisnai olarak; bir ürünün tek bir üreticisi var ise, ispat etmek şartıyla üretici tek başına tescil başvurusunda bulunabilir. Coğrafi işaretler anonim niteliktedir ve yalnızca tescil ettirenlerin değil, tescil belgesinde belirtilen üretim şartnamesine bağlı olarak üretim yapan tüm üreticilerin, tescil ettirene bilgi vermek ve denetime tabii olmak kaydıyla coğrafi işareti kullanım hakkı bulunmaktadır.

Coğrafi işaretlerde denetim öz denetim, iç denetim ve dış denetim olmak üzere üçe ayrılır:

- Öz denetim, üreticinin etik anlayış çerçevesinde tescilde belirtilen üretim şartnamesine bağlılığını ifade etmektedir.
- İç denetim, tescil ettirenin koordinatörlüğünde oluşturulan denetim mercii tarafından belirlenen sıklıkta üretim, pazarlama, dağıtım ve satış aşamalarında yer alan işletmelerin denetlenmesi ve tescile konu ürünün üretim şartnamesine uygunluğunun kontrolünün yapılmasıdır.
- Dış denetim ise tescilli coğrafi işaretlerin tüm aşamalarında AB standartlarına göre akredite olmuş, bağımsız, tarafsız ve donanımlı özel sertifikasyon kuruluşları tarafından gerçekleştirilen denetimdir. III.Tarım ve Orman Şurası Sonuç Bildirgesi'nin 38.maddesine istinaden Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından dış denetim konusunda önemli bir mevzuat çalışması yürütülmektedir.

Coğrafi işaretler sisteminin en önemli ve son halkası yönetimdir. Yönetişim, tescil ettirenin sorumluluklarını kapsar. Üreticilerin örgütlenmesi, üreticilere teknik hizmet sunulması, ürünle ilgili araştırma ve geliştirme faaliyetleri, iç denetim, ürünün tanıtım, reklam ve pazarlanması gibi konular yönetim kapsamındadır.

Özetle, coğrafi işaretlerde tescil ile hukuki koruma elde edilmekte, sistemin işlerliği ancak etkin bir yönetim ve denetim ile sağlanabilmektedir.

Dolayısıyla, tescil sonrası tescil ettirenlere büyük sorumluluk düşmektedir. Sürdürülebilir bir coğrafi işaretler sistemin kurulması, üreticilerin sisteme entegre edilmesi ve tüm paydaşlarla birlikte işletilmesi önemlidir. 10 Ocak 2017 tarih ve 29944 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu, ülkemiz coğrafi işaretleri için önemli bir dönüm noktasıdır. İlgili kanuna dayanarak hazırlanan Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Amblem Yönetmeliği ile tescilli coğrafi işaretler ve geleneksel ürün adları için amblem kullanıma zorunluluğu getirilmiştir. Günümüzde tüketicilerde yöresel ürünlere olan talep artış göstermekte, ancak, tüketiciye yönelik bilgilendirme çalışmalarını yeterli olmadığı için coğrafi işaretler konusunda toplumda farkındalık zayıftır.

Halbuki yöresel ürünlerde tanıtım, pazarlama ve markalaşmaya yönelik iyileştirmelerle ürün değerinin artırılarak ticarete konu olmasının sağlanması, ekonomiye kazandırılması ve katma değerli üretim ile pazar çeşitliliğinin artırılması güncel devlet politikaları arasındadır. Coğrafi İşaretler, gerek III.Tarım ve Orman Şurası Sonuç Bildirgesi’nde gerekse 11.Kalkınma Planı’nda yer almış olup, söz konusu ürünlerin ulusal ve uluslararası ölçekte ticarete konu olması ancak gıda güvenliği, izlenebilirlik, standardizasyon, optimizasyon gibi sürdürülebilir kalite ve iyileştirme çalışmaları ile mümkündür.

Sonuç olarak, sahip olduğu mesleki bilgi ve deneyim ile biz gıda mühendislerine büyük görev düşmektedir. Ülkemizin sahip olduğu yöresel ürün potansiyeli, girişimci meslektaşlarımız için önemli bir fırsattır. Odamız birimleri ve yerel otoriteler, üniversiteler, üretici örgütleri/kooperatifler, meslek kuruluşları işbirliğiyle yöresel ürünlerimiz katma değere dönüşebilir, istihdam yaratabilir, kırsal kalkınmaya katkı sağlayabilir. Ayrıca, Odamız genel merkezi bünyesinde Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Çalışma Grubu oluşturulmuş ve konuyla ilgilenen meslektaşlarımızın değerli katkılarını beklemekteyiz.

Coğrafi İşaretler ve YÜciTA

15 Ekim 2012 tarihinde 3. Uluslararası Antalya Coğrafi İşaretler Semineri sonunda Sayın Prof. Dr. Yavuz Tekelioğlu’nun önderliğinde kurulan Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Türkiye Araştırma Ağı, kısa adıyla YÜciTA, coğrafi işaretler konusunda ülkemizin en etkin sivil aktörüdür. Organizasyon yapısında 11 farklı kurulu, Türkiye’nin birçok bölgesinden, farklı kesim ve profillerde 45 aktif üyesi ve 1000’i aşkın gönüllüsüyle hiçbir kar amacı gütmeyen, tamamen gönüllülük çerçevesinde “Her şey Türkiye için” ilkesiyle faaliyet göstermektedir.

Aynı zamanda Uluslararası Coğrafi İşaretler Ağı (oriGIn) üyesi de olan YÜciTA’nın amacı, yöresel ürünlerimizin korunması, ideal bir Coğrafi İşaretler sisteminin kurulması, yöresel ürünlerimize değer kazandırılarak sürdürülebilir kırsal kalkınmanın desteklenmesi, kültürel ve biyolojik çeşitliliğin korunması konusunda çaba harcamaktır. YÜciTA Başkanı Sayın Prof.Dr. Yavuz Tekelioğlu ve ekibinin coğrafi işaretler konusunda 25 yılı aşkın sergilediği üstün akademik ve sivil toplum çalışmaları; Cİ’lerin devlet politikası olmasını ve mesleki ve teknik okulların müfredatında yer almasını sağlamıştır. Ayrıca, Taşköprü Sarımsağı, Karaman Divle Obruğu Tulum Peyniri, Kapıdağ Mor Soğanı, Finike Portakalı gibi birçok coğrafi işaretin tescil edilerek koruma altına alınmasını ve üretimin artırılarak hem üreticinin hem de yörenin kalkınmasını sağlamış örnek başarı hikayeleridir.

Kaynaklar:

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6769.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2021)
European Commission eAmbrosia – the EU geographical indications register <https://ec.euro->

pa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/ (Erişim Tarihi: 28.02.2021)

III.Tarım ve Orman Şurası Sonuç Bildirgesi <https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetGaleriFile/330/DosyaGaleri/958/III.%20TARIM%20ORMAN%20%20C5%9E%20%20C3%9BRASI%20SOUNU%20%20C3%87%20B%20C4%20BOLD%20C4%20BORGES%20C4%20Bo.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2021)

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Temmuz 2019 <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2021)

Tekelioğlu, Y (2010) ‘‘Yöresel  r nler, Coğrafi İşaretler Ve Türkiye Uygulamaları’’ Metro Gastro, Sayı 59, ss 118-121, Metro Kültür Yayınları, İstanbul

Tekelioğlu, Y (2017) ‘‘Coğrafi İşaretlerde Yeni Dönem’’ Metro Gastro, Sayı 86, ss 130-137, Metro Kültür Yayınları, İstanbul

Tekelioğlu, Y (2019) ‘‘Coğrafi İşaretler Ve Türkiye Uygulamaları’’ Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S:15, s. 47-75

TÜRKPATENT (2021) Coğrafi İşaretler Portalı <https://www.ci.gov.tr> (Erişim Tarihi: 28.02.2021)

YüciTA (2021) Yöresel  r nler ve Coğrafi İşaretler Türkiye Araştırma Ağı, <http://www.yucita.org/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021)

2nd International / 12th National
**Food Engineering
Congress**

2.Uluslararası / 12.Ulusal
**Gıda Mühendisliği
Kongresi**

Please note
25-26-27 Nov '21,
Ankara, Turkey

Lütfen not edin
25-26-27 Kasım '21,
Ankara, Türkiye

TMMOB
GIDA
MÜHENDİSLERİ
ODASI

Mesleğimiz ve
Meslektaşlarımız
için **GıdaMO**